वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी

स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् (०२)

१६.१०.२०१२

- अजादिभिः स्त्रीत्वस्य विशेषणात् नेह - पञ्चाजी ।
- पञ्चानाम् अजानां समाहारः
- पञ्चन् आम् अज आम् ('तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च' - २.१.५१ - इति समाहारे द्विगुसमासः)
- पञ्चन् अज ('सुपो धातुप्रातिपदिकयोः' - २.४.७१)
- पञ्च अज ('नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य' - ८.२.७)
- पञ्चाज ('अकः सवर्णे दीर्घः' - ६.१.१०१)
- पञ्चाज (ङीप्) ई ('द्विगोः' - ४.१.२१ - इति ङीप्)
- पञ्चाजी ('यस्येति च' - ६.४.१४८)
- अत्र हि समासार्थसमाहारनिष्ठं स्त्रीत्वम् ।

- अजा । एडका । अश्वा । चटका । मूषिका ।
- एषु जातिलक्षणो ङीष् प्राप्तः ।
- ‘जातेरस्त्रीविषयादयोपधात्’ - ४.१.६३

- बाला । वत्सा । होढा । मन्दा । विलाता ।
- एषु ‘वयसि प्रथमे’ (४.१.२०) इति ङीप् प्राप्तः ।

‘सम्भस्त्राजिनशणपिण्डेभ्यः फलात्’ (वा)

- सम्भस्त्रेति ।
- ‘पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलवालोत्तरपदाच्च’ (४.१.६४) ।
- सम्फला ।
- सम्फलेति ।
- भस्त्रफला ।
- भस्त्रफलेति ।
- ‘ङ्यापोः-’ इति ह्रस्वः ।
- ‘ङ्यापोः संज्ञाच्छन्दसोर्बहुलम्’ (६.३.६३)
- ङ्यापोरिति ।

सदच्काण्डप्रान्तशतैकेभ्यः पुष्पात् (वा)

- सदच्काण्डेति ।
- सत्पुष्पा । प्राक्पुष्पा । प्रत्यक्पुष्पा ।
- सत्पुष्पेति ।

शूद्रा चामहत्पूर्वा जातिः (वा)

- शूद्रा चामहत्पूर्वा जातिः ।
- पुंयोगे तु शूद्री ।
- पुंयोगे त्विति ।
- ‘अमहत्पूर्वा’ किम्?
- महाशूद्री ।
- महाशूद्रीति ।

- क्रुञ्चा । उष्णिहा । देवविशा ।
- क्रुञ्चेति ।

- ज्येष्ठा, कनिष्ठा, मध्यमेति पुंयोगेऽपि ।
- ज्येष्ठेति ।

- कोकिला जातावपि ।
- कोकिलेति ।

मूलान्नञः (वा)

- मूलान्नञ इति ।
- अमूला ।
- अमूलेति ।